

13. Чичерин Б. Н. Избранные труды / Б. Н. Чичерин ; сост. вступ. ст. и ком. А. В. Полякова и Е. В. Тимошиной. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского государственного университета, 1998. – 553 с.
14. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – Киев, 1906. – 182 с.
15. Рабінович С. П. Проблеми пізнання правових закономірностей у природно-правовій думці сучасної України / С. П. Рабінович // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. ст. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 212–220.
16. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень : підруч. / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 304 с.
17. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння : моногр. / Ю. С. Шемшученко, Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук та ін. ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2013. – 480 с.
18. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Б. А. Кистяковский. – М. : Типография Сабашниковых, 1916. – 704 с.
19. Муромцев С. А. Сборник статей / под ред. Д. И. Шаховского. – М. : Издательство М. и С. Сабашниковых, 1911. – 441 с.
20. Козюбра М. І. Праворозуміння: плюралізм підходів та можливість їх поєднання / М. І. Козюбра // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. ст. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 187–212.

Головчук В. М. Інтерпретація норми права в аспекті основних типів праворозуміння

Стаття присвячена аналізу впливу сучасних уявлень про право на визначення його нормативної основи – правової норми. Метою публікації визначено з'ясування особливостей прояву сутності норм права як багатоаспектної категорії в основних типах праворозуміння. За основу дослідження взято аналіз таких типів праворозуміння, як природно-правовий, позитивізм і соціологічний. Визначено основні ідеї означених типів, виокремлено їх позитивні та негативні риси. На цій основі обґрунтовано поняття норми права, з'ясовано її ознаки, сутність та призначення. Зроблено висновок про те, що складний, багатоаспектний та поліфункціональний характер правової норми потребує її аналізу з позиції всіх існуючих типів праворозуміння.

Ключові слова: право, норма права, типи праворозуміння, сутність норм.

Головчук В. Н. Інтерпретація норми права в аспекте основних типів правопонимання

Стаття присвячена аналізу впливу сучасних уявлень про право на визначення його нормативної основи – правової норми. Метою публікації визначено з'ясування особливостей прояву сутності норм права як багатоаспектної категорії в основних типах правопонимання. За основу дослідження взято аналіз таких типів правопонимання, як природно-правовий, позитивізм і соціологічний. Визначено основні ідеї означених типів, виокремлено їх позитивні та негативні риси. На цій основі обґрунтовано поняття норми права, з'ясовано її ознаки, сутність та призначення. Зроблено висновок про те, що складний, багатоаспектний та поліфункціональний характер правової норми потребує її аналізу з позиції всіх існуючих типів правопонимання.

Ключевые слова: право, норма права, типы правопонимания, сущность норм.

Golovchuk V. The interpretation of the law in terms of the main types of thinking

This article analyzes the influence of modern ideas about the right to determine its regulatory framework and legal norms. The aim of the publication clarify the characteristics defined manifestation of the essence of law as multifaceted category in the main types of legal thinking. The basis of the research analysis taken these types of thinking as natural law, positivism and sociological. The basic idea of the aforementioned types, singled out their positive and negative features. On this basis, the concept of reasonable law, found its characteristics, essence and purpose. It is concluded that the complex, diverse and multifunctional nature of legal regulations require its analysis of the positions of all existing types of legal thinking.

Key words: law, rule of law, types of thinking, the essence of norms.

УДК 321.01

*Оксана Федорівна Данич,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Характеристика соціальної функції держави з позицій її змістовного насичення, ознак, структури, особливостей взаємозв'язку з іншими функціями держави є необхідною, але недостатньою умовою для забезпечення її всебічного, системного дослідження, оскільки поза увагою в цьому разі залишається динаміка розвитку цієї функції, що виражається у відповідних формах і методах здійснення.

Крім цього, необхідно враховувати той факт, що потреба переосмислення форм і методів реалізації функцій сучасної держави, у тому числі й соціальної, обумовлюється також необхідністю забезпечення подальшого розвитку громадянського суспільства та інститутів демократії, правових гарантій захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, проведення низки реформ у різних сферах суспільного життя, адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) тощо. Ці та інші чинники мають великий вплив на вибір, обґрунтування, а також змістовне насичення форм

і методів реалізації функцій держави, визначають оптимальні шляхи їх ефективного здійснення, розвитку громадянського суспільства та демократизації державного життя.

Слід зазначити, що проблематика форм і методів здійснення функцій сучасної держави вже була предметом розгляду багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких можна назвати, зокрема, О. Бермічеву, В. Волинця, Л. Наливайко, В. Сухоноса, В. Чиркіна, С. Яковлева та ін. Втім, суперечливі реалії сьогодення, особливо у контексті забезпечення здійснення соціальної функції держави, переконливо свідчать про необхідність пошуку нових підходів до осмислення конкретних форм і методів реалізації функцій держави. Отже, метою статті є визначення на загальнотеоретичному рівні сучасних форм і методів здійснення соціальної функції держави.

Загальновідомо, що форма будь-якого явища – це спосіб існування та зовнішнього відображення його змісту, а метод – впорядкована сукупність способів і прийомів, спрямованих на вирішення конкретного завдання або досягнення визначеної мети. Якщо перевести зміст вказаних понять у площину здійснення функцій держави, то можна пересвідчитися, що форми реалізації функцій держави – це засоби зовнішнього вираження основних напрямів та видів діяльності держави, а методи їх здійснення – це способи і прийоми досягнення певних цілей або вирішення конкретних завдань у процесі реалізації функцій держави.

На думку В. Сухоноса, в основі класифікації форм реалізації функцій держави або діяльності конкретних державних органів з приводу реалізації лежить такий класифікаційний критерій, як «залежність від того, наскільки в управлінні використовуються правові механізми». За цим критерієм він виділяє такі форми здійснення функцій держави, як правові, договірні та організаційні. При цьому до правових форм реалізації функцій держави належать правотворча і правозастосовна діяльність, яка, у свою чергу, поділяється на оперативну-виконавчу та правоохоронну. Зважаючи на поступове зростання значення договірної форми реалізації функцій держави, зокрема, через підвищення ролі адміністративних договорів у державному управлінні, В. Сухонос пропонує виділяти її окрему форму здійснення функцій держави [1, с. 185].

О. Бермічева вважає, що форми реалізації функцій держави – це аспекти її практичної діяльності, спрямовані на впровадження в життя цілей держави, на вирішення завдань, які стоять перед нею, та реалізацію її функцій. Існуючі наукові підходи щодо розуміння форм реалізації функцій держави вона умовно поділяє на дві групи: 1) діяльність основних частин механізму держави (органів держави), тобто специфічні види державної діяльності, що відрізняються від видів недержавної діяльності (законодавча, управлінська (адміністративна або виконавчо-розпорядча), судова та контрольно-наглядова); 2) однакова за своїми зовнішніми ознаками діяльність органів держави щодо реалізації її функцій і завдань, яка слугує виявленню того, яким чином держава використовує право для виконання своїх завдань і функцій: правова форма (правотворча діяльність, правозастосовна діяльність, правоохоронна діяльність); неправова форма (організаційно-регламентуюча, організаційно-ідеологічна, організаційно-економічна, організаційно-господарська, організаційно-контрольна, організаційно-виховна, політична і власне організаційна робота); договірна форма [2, с. 12].

Отже, можемо попередньо підсумувати, що сучасні ідеї стосовно поняття форм здійснення функцій держави та їх класифікації базуються на традиційних методологічних розробках, які розвиваються у сучасній загальнотеоретичній юридичній науці у ролі вихідних або основних аспектів у процесі пізнання особливостей сучасних форм реалізації функцій держави. При цьому концептуального значення, узагальнення та синтезу потребують теоретичні підходи до визначення змісту конкретних форм реалізації функцій держави, тобто правової, контрольно-наглядової, організаційної, договірної тощо.

Так, правова форма здійснення функцій держави пов'язується зі здійсненням значного масиву юридично значущих дій, передусім із правотворчою діяльністю держави та тими юридичними наслідками, які цією діяльністю детермінуються. Сама ж правотворча діяльність – це форма реалізації функцій держави шляхом підготовки, прийняття, внесення змін та доповнень і санкціонування або введення в дію нормативних актів, а також їх скасування. Окрім правотворчої діяльності, правова форма реалізації функцій держави включає в себе також правовиконавчу (виконавчо-розпорядчу), правоохоронну, правозастосовну, контрольно-наглядову, а також координаційну (договірну) діяльність, спрямовану на реалізацію публічних інтересів. Правовиконавча або виконавчо-розпорядча форма здійснення функцій держави, як один із підвидів правової форми загалом, реалізується шляхом виконання законів, прийняття і виконання підзаконних актів нормативного та індивідуального характеру, а також здійснення інших юридично значущих дій, спрямованих на втілення правових приписів, що містяться у законах, у фактичне життя суб'єктів права. Правоохоронна форма – це нормативно-регламентована, владна, оперативна діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб з охорони правових норм від порушень, у тому числі охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Правозастосовна форма – це нормативно-регламентована діяльність судів, інших уповноважених державних органів та їх посадових осіб з виконання законів і підзаконних нормативно-правових актів,

що супроводжується або завершується виданням індивідуального акта застосування норм права. Контрольно-наглядова форма здійснення функцій держави полягає у вчиненні дій з нагляду за відповідністю закону змісту правових актів, їх приписів, а також додержанням, виконанням і застосуванням норм права суб'єктами суспільних відносин. Договірна форма реалізації функцій держави передбачає діяльність організуючого, координуючого і регулятивного характеру органів державного управління та інших визначених суб'єктів у сфері управлінських відносин [3, с. 374–381].

Організаційна форма реалізації функцій держави полягає у специфічних видах фактичної діяльності, яка не спричиняє настання юридичних наслідків (наприклад, обліково-статистична діяльність органів державного управління, підготовка різних документів, необхідних для оформлення певного рішення, організація матеріально-технічного забезпечення здійснення державних функцій тощо). Організаційна форма здійснення функцій держави має опосередкований характер, ґрунтується на правовій основі шляхом встановлення загальної процедури, але не пов'язана з юридично значущими діями. Організаційна діяльність втілюється у різноманітних поточних діях і заходах, що здійснюються у межах чинного законодавства, а саме: 1) організаційно-регламентуюча діяльність – це поточна організаційна робота з вирішення конкретних завдань оперативного, техніко-організаційного забезпечення функціонування різних ланок державного механізму; 2) організаційно-економічна або організаційно-господарська діяльність – це поточна господарська робота з матеріального забезпечення здійснення різних функцій держави (матеріально-технічні операції, економічне обґрунтування, бухгалтерський облік, організація постачання, збуту тощо); 3) організаційно-ідеологічна діяльність – це поточна роз'яснювально-виховна робота із забезпечення виконання тих чи інших функцій держави (робота державних засобів масової інформації, роз'яснення змісту нормативно-правових актів, формування суспільної думки тощо) [3, с. 381–382].

Слід зазначити, що правові та організаційні форми здійснення функцій держави тісно взаємопов'язані між собою, оскільки здійснення юридично значущих дій, особливо органами державного управління, об'єктивно потребує проведення низки організаційних заходів як на етапі їх підготовки, так і на етапі їх втілення у фактичну поведінку суб'єктів. Зокрема, без забезпечення здійснення відповідних організаційних заходів, спрямованих на офіційне опублікування відповідного правового рішення, неможливо вести мову про доведеність до адресата або адресатів його змісту, а отже, – вимагати від них виконання цього рішення.

Водночас самих лише форм реалізації функцій держави недостатньо для забезпечення ефективності публічного впливу на соціальні процеси і поведінку людей, оскільки без визначення конкретних та найбільш доцільних й обґрунтованих способів і засобів доведення державної політики до суспільства (методів реалізації функцій держави) відповідні державні рішення залишатимуться лише бажаною «декларацією про наміри», а не реальним стандартом регулювання суспільних відносин та поведінки людей. Адже за допомогою методів здійснення функцій держави форми їх реалізації наповнюються визначеним змістом.

Проблематика методів здійснення функцій держави також не є новою у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, хоча вона і досліджена значно менше, ніж питання визначення форм реалізації функцій держави. Якщо подивитися на розвиток наукової думки, присвяченої характеристиці методів здійснення функцій держави, потрібно зазначити, що існуючі на сьогодні підходи до вирішення цього питання умовно можна звести до трьох груп, а саме: 1) перший підхід, хоча й не заперечує наявності спеціальних методів реалізації функцій держави, акцентує увагу на наявності лише загальних методів, які властиві всім без винятку функціям держави [1, с. 186; 4, с. 412]; 2) другий підхід обґрунтовує, що кожній окремо визначеній функції властиві лише її притаманні форми та методи здійснення [5]; 3) третій підхід об'єднує в собі попередні підходи та визнає наявність у кожної функції як загальних, так і спеціальних або специфічних методів її реалізації [6, с. 205–215].

Так, наприклад, В. Сухонос наголошує, що, незважаючи на різноманітність методів реалізації функцій держави, остання завжди використовує такі загальні методи, як переконання, примус і стимулювання. Використання цих методів супроводжує здійснення будь-якої функції держави. Переконання є таким методом здійснення функцій, коли держава в особі її уповноважених органів управління впливає на суспільну та індивідуальну свідомість, сприяє її формуванню у формі обґрунтування, пояснення, обговорення, правового виховання населення, проведення різних профілактичних заходів тощо. При цьому в окремо взятих функціях держави цей загальний метод, на думку вченого, трансформується у відповідні складові. Зокрема, у процесі реалізації економічної функції держави метод переконання втілюється у прогнозуванні, плануванні та інвестуванні. Разом із цим держава широко використовує пропаганду та ідеологію з метою роз'яснення важливості поставлених перед нею завдань, перспектив їх вирішення та засобів досягнення. Примусові ж методи, на відміну від методу переконання, забезпечують досягнення потрібного для держави ефекту за допомогою здійснення прямих і непрямих заходів,

спрямованих на попередження, запобігання, припинення правопорушень, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Серед економічних методів примусу, за допомогою якого забезпечується непрямий вплив на об'єкт, на думку дослідника, варто назвати, наприклад, встановлення високих податкових ставок. Крім цього, за необхідності держава може застосовувати і стимулюючі методи морального і матеріального характеру, які спонукають підвладних суб'єктів до відповідних дій [1, с. 185–186, 188].

На думку деяких сучасних науковців, всі методи, які використовує держава при здійсненні відповідних функцій, умовно можна поділити на дві групи: правові та неправові (організаційні). Серед правових методів називаються: по-перше, правотворчий (розробка і прийняття законів та інших нормативно-правових актів); по-друге, правозастосовний (державно-владна діяльність уповноважених державних органів з реалізації правових норм); по-третє, правоохоронний (діяльність, спрямована на здійснення правового контролю і реалізацію юридичної відповідальності). З числа неправових методів наводяться такі: 1) економічні (дотації, державне замовлення, кредитування, регулювання цін тощо); 2) політичні (узгодження позицій різних політичних сил, міжнародні переговори); 3) ідеологічні (вплив на свідомість і волю населення через засоби масової інформації, заклики тощо); 4) власне організаційні методи (планування, програмування, контроль тощо). При цьому акцентується увага на тому, що неправові методи нерідко реалізуються через правове регулювання [7, с. 285]. Втім, слід зазначити, що такий поділ методів здійснення функцій держави фактично ототожнює їх з формами реалізації таких функцій, а також не дає чіткої відповіді на питання, яким саме чином або способом держава може впливати на суспільство при застосуванні будь-якого з вказаних методів.

Переходячи до безпосереднього висвітлення питання, пов'язаного з формами та методами здійснення соціальної функції держави, потрібно зазначити, що їх застосування залежить від рівня розвитку конкретної держави в межах визначених темпорально-просторових вимірів, від наявності або відсутності відповідних соціальних проблем у державі та ступеня їх складності, а також від тенденцій «зовнішнього» напрямку розвитку як самих держав, так і наднаціональних утворень та організацій, у тому числі транснаціональних корпорацій. Вказані чинники суттєво впливають на визначення змісту відповідних форм і методів здійснення соціальної функції сучасної держави.

Як приклад можна навести завдання подолання бідності, вирішення якого з погляду державної соціальної політики передбачає застосування низки правових та організаційних форм здійснення функцій держави, а також використання відповідних методів при їх реалізації, а саме: удосконалення законодавства щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати та законодавче забезпечення запровадження мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту; зменшення навантаження на фонд оплати праці шляхом перерозподілу між роботодавцями й працівниками платежів і зборів та розширення бази оподаткування; усунення диспропорцій у міжпосадових та міжгалузевих співвідношеннях оплати праці працівників бюджетної сфери, значне підвищення її розмірів; залучення необхідних інвестицій у виробництво та людський капітал; забезпечення захисту права працівників на своєчасне та у повному розмірі отримання заробітної плати, а також погашення заборгованості, що накопичилася; істотне зменшення питомої частки населення, яке перебуває за межею бідності, та одночасне зміцнення позицій так званого середнього класу, у тому числі за рахунок стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва [8, с. 367–368].

Отже, вирішення державою будь-якого важливого соціального завдання відбувається за допомогою поєднання різних форм і методів здійснення її соціальної функції. Водночас, враховуючи те, що будь-які соціальні перетворення та важливі реформи у соціальній сфері суспільства реально починаються саме з прийняття відповідних законодавчих актів, для їх успішної реалізації державі потрібно забезпечити таке правове поле, в якому, з одного боку, публічна влада виражає інтереси суспільства як цілісної системи, здійснюється з урахуванням інтересів народу та орієнтується на потреби як суспільства в цілому, так і окремої особистості, а з другого – кожен індивід знає свої права та має можливість реально втілити їх у життя. Реалізувати зазначене можливо за умови наявності «якісної» системи законодавства, причому не лише соціального, а й економічного.

Говорячи про правові форми реалізації соціальної функції держави, потрібно звернути увагу насамперед на відповідні конституційні положення програмного характеру, які впливають із необхідності формування і розвитку соціальної держави в цілому. За допомогою конституційно закріплених засад формування соціальної держави набуває становлення і розвитку нормативно-правовий фундамент для забезпечення стандартів гідного життя. Цей нормативно-правовий фундамент складається із низки найважливіших законодавчих актів, які закріплюють та регулюють відносини, пов'язані з забезпеченням прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та інших державних соціальних стандартів і їх гарантій, статусу найбільш незахищених верств населення, зокрема, малозабезпечених сімей, інвалідів, пенсіонерів, ветеранів війни, дітей-сиріт, бездомних осіб тощо; відносини, пов'язані з порядком ведення

соціального діалогу з метою вироблення та реалізації державної соціальної й економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпеченням підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві; відносини, пов'язані з забезпеченням конституційного права соціально незахищених верств населення на отримання так званого соціального житла; відносини, пов'язані з соціальним обслуговуванням сімей, дітей та молоді, які включають в себе систему соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку і надання послуг сім'ям, дітям та молоді з метою подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності тощо.

Слід зазначити, що ці та багато інших відносин у соціальній сфері суспільного життя у більшості сучасних держав регламентуються на вищому юридичному рівні – законодавчому, що переконливо свідчить про важливість та необхідність правотворчої форми реалізації соціальної функції держави. Не винятком з цього правила є й Україна, яка, незважаючи на численні об'єктивні та суб'єктивні труднощі, все ж, принаймні формально, має більш-менш стійку нормативно-правову (законодавчу) базу, норми якої регламентують відносини у соціальній сфері суспільного життя.

Водночас слід зазначити, що у правотворчій формі соціальна функція держави здійснюється не безпосередньо, а опосередковано, оскільки акти парламенту та інших правотворчих органів лише встановлюють загальні правила для реалізації цієї функції держави, у тому числі конкретні методи її реалізації. Незважаючи на очевидний первинний характер правотворчої діяльності, соціальна функція держави безпосередньо здійснюється в інших правових формах, зокрема, у правозастосовній формі, в процесі якої застосовуються визначені методи реалізації цієї функції [9, с. 28].

Відомо, що правозастосування, або правозастосовна діяльність, являє собою владно-організаційну діяльність уповноважених державних органів, організацій та посадових осіб, яка здійснюється у встановленому порядку і полягає у реалізації правових норм шляхом прийняття юридичних рішень щодо конкретних суб'єктів із визначених питань [10, с. 414]. При цьому останнє, тобто прийняття юридичних рішень щодо конкретних суб'єктів із визначених питань, на нашу думку, є ключовим елементом у конструюванні поняття «правозастосування», який має телеологічний (цільовий) характер. З цього випливає, що суб'єктами правозастосування можуть бути не лише уповноважені органи державного управління, а й відповідні підприємства та організації, яких наділено правозастосовною функцією в силу закону.

Якщо перенести це поняття у площину здійснення соціальної функції держави, то потрібно визнати, що вказана правова форма її реалізації представлена передусім у фактичному наданні уповноваженими суб'єктами різноманітних публічних послуг соціального характеру, щодо тих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати (наприклад, допомога по безробіттю, оформлення документів на отримання субсидій по оплаті житлово-комунальних послуг, оформлення документів на санаторно-курортне лікування, оформлення документів на отримання пенсії тощо).

Важливим аспектом правозастосування як правової форми здійснення соціальної функції держави є судовий захист соціальних прав і свобод особи. Враховуючи конституційно закріплений принцип, згідно з яким юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини в державі, на сьогодні до відповідного суду можна оскаржити будь-які дії чи бездіяльність, а також рішення, якими порушуються соціальні права громадян, у тому числі і з боку суб'єктів владних повноважень.

Важливою правовою формою здійснення соціальної функції держави, яку у багатьох випадках можна розглядати в контексті правозастосовної форми, слід визнати також правоохоронну діяльність, за допомогою якої забезпечується не лише притягнення до відповідного виду юридичної відповідальності винних осіб у порушенні соціальних прав громадян, а й створюються умови, спрямовані на зміцнення законності та дисципліни при реалізації відповідної діяльності, налагодження механізму забезпечення соціальних прав тощо. Аксиоматичним є твердження, що без забезпечення належного функціонування системи правоохоронних органів у державі неможливо вести мову про ефективність правового регулювання взагалі, а отже, про реальність конституційного визнання людини, її прав і свобод, життя, здоров'я і безпеки найвищими соціальними цінностями.

Крім правових форм реалізації соціальної функції сучасної держави, важливе значення у цьому процесі відіграють також і неправові, або організаційні, форми її здійснення, які охоплюють величезний масив організаційно-підготовчої роботи в процесі безпосереднього втілення у життя основних соціальних напрямів діяльності держави (наприклад, збір, обробка та вивчення різної інформації стосовно окремих категорій малозабезпечених громадян з метою визначення оптимальних шляхів надання їм державної підтримки; ознайомлення з листами, заявами, скаргами чи іншими зверненнями громадян із соціально важливих питань тощо).

Що ж до методів реалізації соціальної функції сучасної держави, то вони мають економічний, ідеологічний та адміністративний зміст. Якщо говорити про так звані економічні методи здійснення со-

ціальної функції держави, то вони проявляються, зокрема, у реалізації державою політики, спрямованої на забезпечення якомога швидшого залучення безробітного до трудової діяльності; у стимулюванні якісної та понаднормованої роботи; у наданні відповідних податкових пільг тощо. Ідеологічні методи пов'язуються із пропагандистською, виховною діяльністю держави, які в умовах ринкової економіки доповнюються можливостями впливу на свідомість та волю суб'єктів за допомогою реклами і різноманітних PR-підходів. Адміністративні методи, за допомогою яких здійснюється соціальна функція держави, пов'язані з субординацією, обов'язком виконання законних приписів державних органів та їх посадових осіб, а також примусом у разі порушення відповідних правових норм [11, с. 126–168].

Важливе значення у процесі реалізації соціальної функції держави мають також такі методи, як метод порівняння і метод прогнозування. Це пов'язано з тим, що як зазначають деякі вітчизняні науковці, при формуванні та реалізації соціальної політики необхідно: 1) дослідити і надати порівняльну оцінку реально існуючої якості життя всіх соціальних верств і соціальних груп населення, а також якості життя суспільства в цілому в конкретні періоди часу; 2) передбачати і прогнозувати можливі зміни положення цих соціальних спільнот під впливом реально діючих соціально-економічних, політичних факторів [12, с. 107].

Крім цього, на всіх етапах здійснення соціальної функції сучасної держави особливе значення має також створення і вдосконалення системи соціальних показників, норм, критеріїв, відповідно до яких проводяться необхідні оцінки соціального стану громадян та інших важливих соціальних показників. Соціальні показники необхідні також для того, аби оцінити наслідки реалізації окреслених цілей. Тут застосовуються, головним чином, методи статистичного аналізу, побудови динамічних рядів з екстраполяцією, експертних оцінок, математичного моделювання тощо [12, с. 109].

Таким чином, методи здійснення соціальної функції держави умовно можна поділити на імперативні та диспозитивні. Методи імперативного характеру передбачають видання і забезпечення за допомогою засобів примусу державно-владних приписів, які визначають конкретні правила поведінки. Виконання цих правил повинно здійснюватися чітко відповідно до установок, які в них містяться, що впливає із принципу «дозволено лише те, що передбачено у законі». Методи диспозитивного характеру пов'язані з визначенням загальних меж, які окреслюють сферу можливої поведінки, в межах якої суб'єкти самостійно виробляють правила взаємної комунікації в процесі реалізації соціальної функції держави, що впливає з принципу «дозволено все, що не заборонено законом».

Враховуючи наведене вище, можемо підсумувати, що форми і методи здійснення соціальної функції держави тісно взаємопов'язані між собою. Здійснюючи реалізацію соціальної функції, будь-яка держава одночасно використовує низку як правових, так і неправових (організаційних) форм її реалізації, одночасно застосовуючи відповідні методи впливу на соціальну сферу суспільного життя.

Використані джерела

1. *Сухонос В. В.* Теорія держави і права : навч. посіб. / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2005. – 536 с.
2. *Бермічева О. В.* Соціальна функція держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О. В. Бермічева. – Х. : Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 18 с.
3. *Наливайко Л. Р.* Державний лад України: теоретико-правова модель : моногр. / Л. Р. Наливайко. – Х. : Право, 2009. – 598 с.
4. *Теория государства и права : учеб. для вузов / А. Б. Венгеров, М. М. Рассолов, В. Е. Чиркин и др. ; под ред. М. М. Рассолова, В. О. Лучина, Б. С. Эбзеева.* – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2001. – 640 с.
5. *Теория государства и права : учеб. для юрид. вуз. / С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский ; отв. ред.: В. М. Корельский, В. Д. Первалов.* – М. : Норма: Инфра-М, 1998. – 558 с.
6. *Чиркин В. Е.* Современное государство / В. Е. Чиркин. – М. : Международные отношения, 2001. – 411 с.
7. *Общая теория права и государства: учебник / В. С. Афанасьев, А. П. Герасимов, В. И. Гойман, В. Д. Горобец и др. ; под ред. В. В. Лазарева.* – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
8. *Волинець В. В.* Функції сучасної держави: теоретико-правові проблеми : моногр. / В. В. Волинець. – К. : Логос, 2012. – 512 с.
9. *Яковлев С. В.* Правовые формы реализации функций государства / С. Я. Яковлев // Мир юридической науки. – 2010. – № 11. – С. 27–31.
10. *Скакун О. Ф.* Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
11. *Ткачева В. Г.* Проблемы обновления социальной функции современного российского государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. Г. Ткачева. – Ставрополь, 2004. – 194 с.
12. *Потапенко Л. В.* Соціальна політика в умовах ринкових відносин / Л. В. Потапенко, С. І. Богуславська // Фінансовий простір. – 2013. – № 2 (10). – С. 106–110.

Данич О. Ф. **Форми та методи здійснення соціальної функції держави: загальнотеоретичний аспект**

У статті на загальнотеоретичному рівні досліджуються питання визначення сучасних форм і методів здійснення соціальної функції держави. Зазначається, що вирішення державою будь-якого важливого соціального завдання відбувається за допомогою поєднання різних форм і методів здійснення її соціальної функції. Робиться висновок, що будь-яка держава, здійснюючи реалізацію соціальної функції, одночасно використовує низку як правових, так і неправових (організаційних) форм її реалізації, застосовуючи при цьому відповідні методи впливу на соціальну сферу суспільного життя, які мають імперативний та диспозитивний виміри.

Ключові слова: функції держави, соціальна функція держави, форми здійснення функцій держави, методи здійснення функцій держави.

Данич О. Ф. Формы и методы реализации социальной функции государства: общетеоретический аспект

В статье на общетеоретическом уровне исследуются вопросы определения современных форм и методов осуществления социальной функции государства. Указывается, что решение государством любой важной социальной задачи осуществляется с помощью объединения разных форм и методов реализации ее социальной функции. Делается вывод, что любое государство, осуществляя реализацию социальной функции, одновременно использует совокупность как правовых, так и неправовых (организационных) форм ее реализации, используя при этом соответствующие методы влияния на социальную сферу общественной жизни, которые имеют императивное и диспозитивное измерения.

Ключевые слова: функции государства, социальная функция государства, формы реализации социальной функции государства, методы реализации социальной функции государства.

Danuch O. Forms and methods of implementation of social function of the state: general theoretical aspect

The article on general theoretical level investigates questions of definition of modern forms and methods of implementation of the social function of the state. It is noted that the resolution by a state of any important social problem occurs by a combination of different forms and methods of implementation of its social function. It is concluded that any state, making the realization of social function, at the same time using definite number of both legal and organizational forms of its implementation and appropriate methods of influence on social sphere of public life, which have imperative and dispositive dimensions.

Key words: state functions, social function of the state, forms of realization of state functions, methods of realization of state functions.

УДК 340.1

*Тарас Олегович Дідич,
докторант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПРАВОУТВОРЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО ПРОГРЕСУ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ**

Методологічна основа будь-якого наукового дослідження становить необхідний елемент пізнання, забезпечуючи всебічність, комплексність дослідження та обґрунтованість отриманих результатів. Від того, наскільки комплексно буде розроблена методологічна база наукового дослідження, залежатиме достовірність і всебічність одержаних результатів. Розкриваючи особливості методології наукового пізнання крізь призму вивчення правоутворення, можемо відзначити, що саме методологічна основа його наукового пізнання має забезпечити вивчення з точки зору приросту нових знань і переосмислення наявних. Формування методологічного інструментарію наукового пізнання правоутворення має здійснюватися індивідуально, взявши за основу особливості предмета наукового дослідження, засновуючись на загальній методології наукового пізнання і вивчення правових явищ, в подальшому конкретизуючи методологію наукового дослідження правоутворення методологічним потенціалом теорії права.

У науці методологічні підходи пізнання правоутворення є проблемою не новою, однак актуальною й на сьогодні. Вони становили предмет наукового дослідження Н. Абдуллаєва, С. Алексєєва, С. Бобровник, С. Бошно, М. Козюбри, Л. Матвєєвої, Л. Мурашко, С. Поленіної, П. Рабіновича, А. Соколової, В. Степаняна, В. Трофімова, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін. Водночас єдиних науково обґрунтованих методологічних підходів наукового дослідження правоутворення, його сутності, природи, функціонального призначення вироблено не було. Це обумовлює необхідність наукового узагальнення існуючих поглядів учених та уточнення функціональних можливостей методологічних підходів наукового пізнання правоутворення як теоретико-правового та прикладного явища, в тому числі і як явища, що безпосередньо визначає характер, зміст та результат правового прогресу в сучасних умовах розвитку. Тому метою статті є визначення функціональних можливостей методологічних підходів наукового дослідження як методологічної основи наукового пізнання правоутворення.

Специфіка методологічної основи наукового пізнання будь-якого явища чи процесу зумовлюється особливостями предмета наукового дослідження. Виокремивши та проаналізувавши ці особливості, ми можемо сформулювати та акумулювати ті елементи методології, які найбільш оптимально будуть поєднані та застосовані в процесі наукового дослідження теоретико-правових аспектів правоутворення. Найбільш доцільним і науково виваженим є широкий підхід до характеристики елементів методологічної основи наукового пізнання. До таких елементів відносяться комплекс принципів наукового пізнання, методологічних підходів і методів дослідження [1, с. 39–40; 2, с. 21–23; 3, с. 11–14; 4, с. 10]. Враховуючи особливості теоретико-правових аспектів правоутворення, сукупність принципів наукового